

WIE VERGEEFT WIE?

Westfriese Ekklesia 4 februari 2018

Kees Kok

Twee keer schrijft Jezus met zijn vinger op de grond, op de harde stenen bodem. Niet 'in het zand' zoals wel vertaald wordt. Wat hij daar schrijft vertelt de schrijver niet. Maar het doet mij sterk denken aan wat in het boek Exodus staat: 'Hij gaf aan Mozes de twee stenen tafelen van de geboden, tafelen van steen, beschreven door de vinger Gods' (31:18). De verteller suggereert, vermoed ik, dat Jezus de oude woorden, de tien geboden, herhaalt, of misschien alleen dat ene: 'Gij zult niet doden', niet ter dood veroordelen, zelfs niet oordelen. Wie helemaal zonder schuld is, mag de eerste steen werpen, maar niemand is lelieblank, dus er wordt niet, nooit gestenigd, zeggen de stenen tafelen. Dat staat met zachte hand, met de vinger Gods, onuitwisbaar op de harde steen geschreven.

Hoe is uw Naam, zongen we, en 'Gij de vergeving van alle zonden'. Vergeving is onderdeel van Gods Naam, van zijn aard en wezen, zijn identiteit.: 'Ik zal er zijn'. Zoals je zegt tegen een mens in nood en schuld, die je nodig heeft, iemand die een beroep op je doet: 'Ik zal er zijn', ik kom eraan. Dat is de kernachtige samenvatting van de Naam, in het begin van het boek Exodus (hoofdstuk 3), het verhaal over Mozes bij de brandende braamstruik. En op het eind van het boek (hoofdstuk 34) horen we de volledige Naam, Gods antecedenten, zijn hele doopceel. Na die hele uittochtgeschiedenis: de moeizame bevrijding uit Egypte, de al even moeizame tocht door de woestijn, de ontvangst van de Thora bij de Sinai en het hoogverraad rond het Gouden Kalf, krijgt Mozes die Naam aangezegd, toegeroepen, door God zelf, terwijl die hem ruggelings voorbijgaat. Want je kunt Gods aangezicht niet zien, maar krijgt wel zijn Naam te horen. En die naam kun je navolgen, of plechtiger 'heiligen'. *Uw Naam worde geheiligd*. En die naam luidt:

*Adonai is God-Ik zal er zijn
erbarmend en genadig, lankmoedig
overvloeiend van vriendschap en trouw,
bewarend vriendschap tot het duizendste geslacht,
wegdragend misdaad, ontrouw, zonde dragend,
maar die de schuldige houdt aan zijn schuld,
Die heel goed ziet hoe de misdaden van de vaders
voortwoekeren in zijn kinderen en kleinkinderen,
tot in het derde en vierde geslacht.*

Het wegdragen, het uit de wereld helpen van misdaad, ontrouw, zonde, is een wezenlijke deel van de Naam en dus van de heiliging van de Naam door de mens. Dat is 'vergeving'. Vergeven is geen gemakkelijk gebaar, een paar gemompelde woorden, 'nou ja, vooruit, het zij je vergeven'. Het is zwaar werk, sjouwen. Johannes de Doper zegt in het evangelie van Johannes over Jezus: 'Zie het lam (of ook: de dienstknecht) van God, dat de zonden van de wereld wegdraagt' (Joh 1:29 en 36). Dat is hem duur komen te staan. Het kwaad de wereld uithelpen, dat heeft hem letterlijk de wereld uit geholpen.

Geef ons heden ons dagelijks brood en vergeef (hef op, draag weg) ons onze schuld, zoals ook wij aan anderen hun schuld vergeven, bidden we in het Onze Vader. Brood delen en schuld vergeven: dat zijn de belangrijkste opgaven die horen bij de Naam van God als program voor de mens. Meteen na de tekst van het Onze Vader de evangelist benadrukt Matteüs nog eens extra: als je anderen niet vergeeft, hoe zou God jou dan vergeven (vers 15). Zonder *wederzijdse* verzoening op aarde geen verzoening in de hemel, staat er. Ook dat was geen nieuw inzicht. Jezus Sirach schreef meer dan twee eeuwen eerder (28:2-5) al:

Vergeef je naaste zijn onrecht, dan worden, wanneer je erom bidt,

*ook jouw eigen zonden kwijtgescholden.
Kan een mens die tegenover zijn medemens in zijn gramschap volhardt
bij God zijn heil komen zoeken?
Kan hij die onverbiddelijk is voor zijn medemens
om vergeving bidden voor zijn eigen zonden?
Als iemand die zelf ook maar een mens is,
volhardt in zijn wrok, wie zal dan verzoening bewerken voor zijn zonden?*

In het tafelgebed zingen we vandaag, vrij naar het onze Vader: 'Vergeef ons zeventig maal duizendmaal, opdat wij *in uw naam* elkaar vergeven en niet het kwade wordt vermenigvuldigd.' Als wij elkaar niet vergeven, wordt het kwaad vermenigvuldigd, volgt vergelding op vergelding, overwint de eeuwigdurende wraak. Wij moeten eerst bij elkaar de vergeving zoeken die wij nodig hebben, en wie heeft die niet nodig – wie is zonder zonden, zonder mistappen? – voor wij op de gedachte komen ons tot God te wenden. Schuld kwijtschelden, onrecht wegnemen, kwaad opheffen: dat is een grote maatschappelijk-politieke opdracht. En het hangt van de aard en positie van de ekklesia af, hoe zij met die opdracht omgaat.

In haar eerste begintijd was de ekklesia, heel anders dan nu, een vreemd eend in de bijt van deze wereld. Het was een gemeenschap waarbinnen de mensen sterk op elkaar waren aangewezen. De 'zonden' als het deelnemen aan verderfelijke heidense rituelen, geweldpleging, moord en overspel, bedreigden de identiteit van de ekklesia als sociaal onderscheiden groepering. Daarom speelde binnen die vroegste christelijke gemeenschappen van de eerste eeuwen de *openbare* boete een grote rol. Met de boetedoening werd het kwaad uit de gemeenschap gebannen. Later, in de Middeleeuwen, was de hele maatschappij 'christelijk', één grote Ekklesia. Schuld en vergeving een zaak van de rechter. De kerk ging zich meer bezig houden met de persoonlijke schuld. In de zevende en achtste eeuw introduceerden monniken een nieuwe boetepraktijk, de individuele biecht: een volledig persoonlijke, niet-kerkelijke aangelegenheid tussen de zondaar en een 'zielenbroeder' of '-zuster', een vertrouwenspersoon. Deze biechtvorm toonde medelijden met de zondaar en beaamde het besef dat het geweten op de eerste plaats kwam, en dan pas de mening van wereldse of kerkelijke autoriteiten.

Maar omstreeks het jaar 1000 wordt die persoonlijke biecht opgenomen in de misliturgie en daarmee komt het ook als 'sacrament' onder kerkelijke contrôle. De gelovigen beleden bij het begin van de mis hun zonden en dat liep al gauw uit de hand. Men stelde er de hoogste eer in om de meeste zonden op te biechten. Daar werd na korte tijd een eind aan gemaakt. In de liturgie van de 'mis' bleef daarvan nog slechts het 'confiteor' over, een abstracte, rituele formule, met zijn drievoudige belijdenis *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa* - door mijn schuld, door mijn schuld, door mijn allergrootste schuld, gevolgd door de absolutie (de kwijtschelding) door de priester. Maar die vergeving had iets virtueels, want echte 'sacramentele' vergeving kon de priester alleen na de strikt persoonlijke biecht verlenen.

Het besef en de erkenning van de eigen ontoereikendheid, de onmacht om te 'doen wat moet gedaan', om in de omgang met anderen de juiste toon te treffen, niet veroordelend, hard, maar begrijpend, vergevend, genezend, genadig, barmhartig – dat hoort allemaal wel degelijk bij het zelfbewustzijn van een gemeente. Maar hoe stel je dat aan de orde in een ekklesia die voor de meesten van ons feitelijk slechts een keer per maand, een uur lang bestaat? We zullen dat uur moeten uitbuiten om elkaar zoveel mogelijk te doordringen van de noodzaak dat wij elkaar op de plekken van ons dagelijks leven zoveel mogelijk proberen te ontzien. Vertrouwen scheppen, mededogen beoefenen, ruimte geven, schuld vergeven, het kwade niet vermenigvuldigen maar miniseren: een uur genade en waarheid.

Opdat wij elkaar in ons korte, lichte, lange leven niet regelmatig stenigen met harde woorden, of schuldig doodzwijgen, en over te leveren aan bange dromen en wanen, hebben we allemaal elkaars genade nodig als brood, genadebrood. Zo moge het zijn.